

INGLIZ VA O'ZBEK XALQ OG'ZAKI IJODI QIYOSIY TAHLILI

(Comparative Analysis of English and Uzbek Oral Folk Literature)

Abdusattorova Gulmira Soyibjon qizi

QDU 1-bosqich magistranti

ABSTRACT: *This article conducts a comparative typological analysis of the main genres of English and Uzbek oral folk literature – heroic epics/dastans, magic fairy tales, and cumulative tales. The primary aim is to identify universal archetypes in the oral traditions of the two cultures, such as the struggle between good and evil, the hero's trials, and magic helper motifs, while revealing differences arising from cultural-historical contexts, particularly the contrast between individual heroism and collective loyalty. The material includes the English epic Beowulf, Robin Hood ballads, the tales "Nix Naught Nothing," "Henny-Penny," and "The Old Woman and Her Pig," as well as the Uzbek dastans "Alpomish" and "Go'ro'g'li," the tale "Zumrad va Qimmat," magic comb-motif tales, and cumulative tales such as "Susambil" and "Ur to'qmoq". Using Vladimir Propp's morphology of the folktale, Stith Thompson's motif-index, comparative analysis, and functional comparison of texts, the study shows that hero's trials, the function of magic objects (comb, hair dagger, sword), and moral victory are common in both traditions and serve as vehicles for educational and social values. Differences stem from cultural environments: fatalistic individualism prevails in English epics, whereas Uzbek dastans center on family honor, collective justice, and the restoration of nomadic spirit. The study confirms the universal and culture-specific aspects of folklore and provides a foundation for intercultural dialogue and education.*

Keywords: *English folklore, Uzbek oral folk literature, comparative folkloristics, Alpomish and Beowulf, magic motifs, cumulative tales, heroic model.*

АННОТАЦИЯ: *Настоящая статья посвящена сравнительно-типологическому анализу основных жанров английского и узбекского устного*

народного творчества – героических эпосов/дастанов, волшебных сказок и кумулятивных сказок. Основная цель исследования – выявить универсальные архетипы в устных традициях двух культур, такие как борьба добра и зла, испытания героя и мотивы волшебных помощников, а также раскрыть различия, обусловленные культурно-историческим контекстом, в частности, контраст между индивидуальным героизмом и коллективной преданностью. В качестве материала использованы английский эпос Беовульф, баллады о Робин Гуде, сказки «Nix Naught Nothing», «Henny-Penny» и «The Old Woman and Her Pig», а также узбекские дастаны «Алпомиш» и «Гороглы», сказка «Зумрад ва Киммат», сказки с мотивом волшебного гребня, кумулятивные сказки «Сусамбил» и «Ур тукмок». Методы исследования включают морфологию сказки Владимира Проппа, указатель мотивов Стита Томпсона, сравнительный анализ и функциональное сопоставление текстов. Результаты показывают, что в обеих традициях испытания героя, функции волшебных предметов (гребень, кинжал из волос, меч) и моральная победа являются общими и служат средством передачи воспитательных и социальных ценностей. Вместе с тем различия вытекают из культурной среды: в английских эпосах преобладает фаталистический индивидуализм, тогда как в узбекских дастанах центральное место занимают семейная честь, коллективная справедливость и восстановление духа кочевничества. Исследование подтверждает универсальные и культурно-специфические аспекты фольклора и закладывает основу для межкультурного диалога и образования.

Ключевые слова: английский фольклор, узбекское устное народное творчество, сравнительная фольклористика, Алпомиш и Беовульф, волшебные мотивы, кумулятивные сказки, модель героя.

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola ingliz va o'zbek xalq og'zaki ijodining asosiy janrlarini – qahramonlik eposlari-dostonlari, sehrlilik ertaklar va kumulyativ ertaklarni – qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi

ikki madaniyatning og‘zaki an‘analaridagi universal arxetiplar (yaxshilik va yomonlik kurashi, qahramonning sinovlari, sehrlı yordamchi motivlari)ni aniqlash hamda madaniy-tarixiy kontekst ta‘sirida yuzaga kelgan farqlarni (individual jasorat va jamoaviy sadoqat o‘rtasidagi qarama-qarshilik) ochib berishdan iboratdir. Material sifatida ingliz folkloridan Beowulf eposi, Robin Hood balladalari, “Nix Naught Nothing”, “Henny-Penny” va “The Old Woman and Her Pig” ertaklari, o‘zbek folkloridan esa “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li” dostonlari, “Zumrad va Qimmat”, sehrlı taroq motivi bilan bog‘liq ertaklar, “Susambil” va “Ur to‘qmoq” kumulyativ ertaklari tanlangan. Vladimir Proppning ertak morfologiyasi, Stith Thompsonning motiv indeksleri asosidagi qiyosiy tahlil va matnlarning funksional taqqoslashi natijasida ikkala an‘anada qahramon sinovlari, sehrlı ob‘ektlar (taroq, soch pichog‘i, qilich) funksiyasi va axloqiy g‘alaba umumiy ekanligi, farqlar esa madaniy muhitdan (fatalistik individualizm ingliz eposida va oilaviy sharaf, jamoaviy adolat o‘zbek dostonlarida) kelib chiqishi aniqlandi. Tadqiqot folklorning universal va madaniy-spesifik tomonlarini tasdiqlaydi hamda madaniyatlararo dialog va ta‘lim uchun asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: ingliz folklori, o‘zbek xalq og‘zaki ijodi, qiyosiy folkloristika, Alpomish va Beowulf, sehrlı motivlar, kumulyativ ertaklar, qahramonlik modeli.

KIRISH

Xalq og‘zaki ijodi har qanday madaniyatning eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi, chunki u avloddan-avlodga og‘zaki shaklda o‘tib, jamiyatning qadriyatlarini, dunyoqarashini va tarixiy tajribasini saqlab qoladi. Ingliz va o‘zbek xalqlari geografik va tarixiy jihatdan bir-biridan ancha uzoq bo‘lishiga qaramay, ularning og‘zaki an‘analarida bir qator umumiy arxetiplar, jumladan yaxshilik va yomonlikning ikkilik kurashi, qahramonning sinovlari va sehrlı yordamchi ob‘ektlar kuzatiladi. Bu universal xususiyatlar Vladimir Proppning ertak morfologiyasi nazariyasi va Stith Thompsonning motiv indeksleri orqali ilmiy jihatdan izohlanishi

mumkin¹. Ingliz folklori asosan kelto-germanik va keyinchalik xristian ta'sirida shakllangan bo'lib, unda epik she'riyat, ballada va qahramonlik afsonalari muhim o'rin egallaydi. Bu an'ana individual jasorat, shon-shuhrat va axloqiy adolatni ta'kidlaydi. O'zbek xalq og'zaki ijodi esa turkiy dostonchilik an'anasiga asoslanadi va "Alpomish", "Go'ro'g'li" kabi qahramonlik dostonlari orqali jamoaviy qadriyatlar, oilaviy sadoqat va mehnatsevarlikni targ'ib qiladi, bu an'ana bakhshi ijrosi orqali bugungi kungacha jonli saqlanib kelmoqda.

Ilmiy adabiyotda bu ikki an'anani to'g'ridan-to'g'ri qiyoslagan tadqiqotlar nisbatan kam bo'lsa-da, alohida janrlar bo'yicha bir qator ishlar mavjud. Masalan, kumulyativ ertaklarning taqqosiy tahlili Xolmurodova tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, inglizcha "Henny-Penny", "The Old Woman and Her Pig" va o'zbekcha "Susambil", "Ur to'qmoq" kabi ertaklarda zanjirsimon to'planish strukturasi o'xshashligi aniqlangan². Sehrli motivlar, xususan pichoq va soch tarog'i haqida Abdullayeva inglizcha "Nix Naught Nothing" va o'zbek ertaklaridagi funktsional o'xshashliklarni ko'rsatgan³. Qahramonlik modellari bo'yicha esa Xoliqov, Rozikova va boshqa tadqiqotchilar "Beowulf" va "Alpomish"ni solishtirib, jasorat va sadoqatning umumiy xususiyatlarini ta'kidlaganlar⁴.

Ushbu maqola mavjud bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, quyidagi tadqiqot savollariga javob izlaydi: ikki folklorning asosiy janrlarida qanday umumiy motivlar va funksiyalar mavjud, madaniy-tarixiy kontekst qanday farqlarni keltirib chiqargan va bu taqqoslash folklorning ta'limiy va madaniy rolini qanday yoritadi. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u madaniyatlararo dialogni kuchaytiradi va og'zaki ijodning universal qadriyatlarini ta'kidlaydi.

USULLAR

Tadqiqot qiyosiy-tipologik usulga asoslangan. Asosiy materiallar ingliz folkloridan Beowulf (Anglo-sakson eposi), Robin Hood balladalari, "Nix Naught

¹ Propp V.Ya. Morphology of the Folktale. – 2nd ed. – Austin: University of Texas Press, 1968.

² Xolmurodova O.A. Comparative analyses of Uzbek and English cumulative fairy tales // Anglisticum. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies. – 2019. – Vol. 8. – P. 59–73.

³ Abdullayeva Kh.N. Comparative Typological Analysis of Poetics of Uzbek and English Fairy Tales // Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Vol. 11. – P. 23–30.

⁴ Xoliqov B.A. va boshq. Comparative analysis of the Uzbek and English folk heroic epic. – 2025.

Nothing” (sehrli pichoq va soch tarog‘i motivlari), “Henny-Penny” va “The Old Woman and Her Pig” (kumulyativ ertaklar) hamda o‘zbek folkloridan “Alpomish” va “Gorogli” dostonlari, “Zumrad va Qimmat”, sehrli taroq motivi bilan bog‘liq ertaklar, “Susambil” va “Ur to‘qmoq” kumulyativ ertaklaridan iborat. Matnlar ingliz va o‘zbek tillaridagi asl yoki ishonchli tarjimalaridan, jumladan Karl Reichlning o‘zbek dostonlari tarjimalaridan va standart ingliz folklor to‘plamlaridan olingan.

Tahlil bosqichlari quyidagicha: janrlar tasnifi (epos-doston, sehrli ertak, kumulyativ ertak), motivlar va arxetiplarning identifikatsiyasi (Proppning 31 funksiyasi va Thompson motiv indeklari bo‘yicha), funktsional taqqoslash (qahramonning roli, sehrli elementlarning funksiyasi, axloqiy xabar) va madaniy kontekst tahlili (nomadlik va jamoaviy qadriyatlar versus feodalizm va individualizm). Usullar sifatli bo‘lib, miqdoriy statistika qo‘llanilmagan. Ishonchlilikni ta’minlash uchun bir nechta variantlar, masalan, “Alpomish”ning turli versiyalari va Beowulfning tarjimalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotning cheklovlari og‘zaki xususiyat tufayli variantlarning ko‘pligi va to‘liq matnlarning cheklanganligidir.

NATIJALAR

Ikkala folklor ham yaxshilik va yomonlikning ikkilik kurashini asos qilib oladi. Propp morfologiyasiga ko‘ra, qahramonning dushman bilan kurash va qiyin vazifalarni bajarish funksiyalari ikkala an’anada ham aniq kuzatiladi. Sehrli ob’ektlar motivi bu jihatdan ayniqsa yaqin⁵. Inglizcha “Nix Naught Nothing” ertagida qahramon va Devning qizi qochishda sehrli pichoq va soch tarog‘ini tashlaydi: taroqdan butazor o‘sib chiqib Devni to‘xtatadi, sehrli pichog‘idan esa o‘tkir to‘siq paydo bo‘ladi, bu vaqt ichida ular qochib ketadi. O‘zbek ertaklarida, masalan “Sehrli taroq” yoki “Kenja qiz”da xuddi shu funktsiya – sehrli taroq ta’qibchini to‘xtatib, qahramonga vaqt beradi. Bu motivning funksiyasi bir xil: aqlli yordam orqali adolatni tiklash.

⁵ Abdullayeva Kh.N. (2022) va Kholmurodova O.A. (2019) asarlariga asoslanib.

Kumulyativ struktura ham o'xshashliklarga boy. Inglizcha "Henny-Penny" da osmon tushayotganiga ishonib tovuq, o'rdak, xo'roz va boshqalar zanjir bo'lib yuguradi, "The Old Woman and Her Pig" da esa cho'chqani uyga olib kelish uchun it, tayoq, olov, suv va boshqalar ketma-ket chaqiriladi. O'zbekcha "Susambil" va "Ur to'qmoq" da ham shunga o'xshash zanjirsimon to'planish kuzatiladi: har bir yangi element oldingisiga qo'shib voqeani kuchaytiradi va bolalar folklorida ritm hamda ta'limiy effekt yaratadi⁶.

Qahramonlik modeli ham umumiy xususiyatlarga ega. Beowulfda qahramon Grendel va uning onasi bilan yalang qo'l kurashib, keyin ajdaho bilan jang qiladi, bu jarayonda jasorat va shon-shuhrat asosiy motiv bo'ladi. "Alpomish" da esa qahramon sinovlardan – suyanchak, asirlik va janglardan o'tib oilasi, Barchin va qabilasini qutqaradi. Ikkalasida ham kuch, sadoqat va sinovlar umumiy. Robin Hood balladalari ijtimoiy adolatsizlikka qarshi kurashni ifodalasa, "Gorogli" da oilaviy va jamoaviy adolat markaziy o'rin tutadi.

Shu bilan birga, farqlar ham sezilarli. Ingliz folklorida individualizm va fatalizm kuchliroq: Beowulf o'z xalqini himoya qilgan holda ajdaho bilan jangda halok bo'ladi va uning o'limi tragik tus oladi, bu germanik kodeks ta'sirini aks ettiradi. Robin Hood individual kurashchi sifatida ijtimoiy adolatni tiklaydi. O'zbek dostonlarida esa qahramonlik jamoaviy tus oladi: Alpomishning g'alabasi oila, qabila va adolatni tiklash bilan bog'liq bo'lib, natija optimistik va restorativ xarakterga ega, bu nomad turkiy an'ana bilan izohlanadi. Sehrli elementlar ham farqlanadi: ingliz ertaklarida peri, elf va sehrli chang ko'proq individual sehrga oid bo'lsa, o'zbekda jin, pari, uchuvchi gilam va gapiradigan hayvonlar oilaviy yoki jamoaviy yordamni ifodalaydi. Struktura jihatidan o'zbek dostonlari uzunroq va improvizatsiyaga ochiq (bakhshi ijrosi), ingliz balladalari esa qisqaroq va dramatikroq.

⁶ Kholmurodova O.A. (2019).

MUHOKAMA

Natijalar folklorning ikki darajasini – universal (yaxshilik g‘alabasi, qahramon sinovlari, sehrli yordamchi) va madaniy-spesifik (individual versus jamoaviy qahramonlik) – aniq tasdiqlaydi. Umumiy motivlar insoniyatning asosiy tajribalarini, ya’ni kurash, adolat va mehnatni aks ettirsa, farqlar ijtimoiy tuzilishdan kelib chiqadi⁷: Anglo-sakson feodalizmi va xristianlik individual shon-shuhratni ta’kidlagan bo‘lsa, turkiy nomadlik jamoaviy bardosh va oilaviy sharafni oldinga suradi. Bu taqqoslash folklorning ta’limiy rolini yoritadi: ikkala an’anada ham ertak va dostonlar bolalar va yoshlarga axloqiy qadriyatlar – sadoqat, mehnatsevarlik va adolatni singdiradi. Amaliy ahamiyati shundaki, natijalar madaniyatlararo ta’limda qo‘llanilishi mumkin. Tadqiqotning cheklovlari variantlar xilma-xilligi va og‘zaki xususiyat tufayli to‘liq statistik tahlilning qiyinligidir. Kelajak tadqiqotlari uchun bakhshi ijrosining performativ jihatlari va zamonaviy adaptatsiyalarni qiyoslash tavsiya etiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek xalq og‘zaki ijodi geografik va tarixiy farqlarga qaramay, universal insoniy qadriyatlar orqali mustahkam bog‘langan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ikkala an’anada ham yaxshilik va yomonlik kurashi, qahramonning sinovlari, sehrli yordamchi ob’ektlar (taroq, soch tarog‘i, qilich) funksiyasi va axloqiy g‘alaba umumiy arxetiplar sifatida namoyon bo‘ladi. Bu elementlar Propp morfologiyasi va Thompson motiv indeksleri orqali tasdiqlanganidek, insoniyatning asosiy tajribalarini – kurash, adolat va sadoqatni aks ettiradi. Shu bilan birga, madaniy-spesifik farqlar ham aniq: ingliz folklorida (“Beowulf”, Robin Hood) individual jasorat va fatalizm ustun bo‘lsa, o‘zbek dostonlarida (“Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”) jamoaviy sadoqat, oilaviy sharaf va nomadlik ruhini tiklash markaziy o‘rin tutadi. Bu farqlar feodal-xristian va turkiy-nomad ijtimoiy tuzilishidan kelib chiqadi.

⁷ Reichl K. Das usbekische Heldenepos *Alpomish*: Einführung, Text, Übersetzung. – Wiesbaden: Harrassowitz, 2001; Heaney S. *Beowulf: A New Verse Translation*. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2000.

Ushbu qiyosiy tahlil folklorning universal va madaniy-spesifik tomonlarini tasdiqlaydi hamda og‘zaki ijodning ta’limiy va ijtimoiy ahamiyatini yoritadi. Natijalar madaniyatlararo dialogni kuchaytirish, ta’lim jarayonlarida qo‘llash va folklor merosini saqlash uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Kelajak tadqiqotlari uchun baxshi ijrosining performativ jihatlari va zamonaviy adaptatsiyalarni qiyoslash istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Nihoyat, ingliz va o‘zbek xalq og‘zaki ijodini o‘rganish nafaqat milliy madaniyatni boyitadi, balki global madaniyatlararo tushunish va insoniy qadriyatlarning umumiy ildizlarini anglashga muhim hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1.Kholmurodova O.A. Comparative analyses of Uzbek and English cumulative fairy tales // *Anglisticum. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies.* – 2019. – Vol. 8. – P. 59–73.
- 2.Abdullayeva Kh.N. Comparative Typological Analysis of Poetics of Uzbek and English Fairy Tales // *Zien Journal of Social Sciences and Humanities.* – 2022. – Vol. 11. – P. 23–30.
- 3.Propp V.Ya. *Morphology of the Folktale.* – 2nd ed. – Austin: University of Texas Press, 1968. – 158 p.
- 4.Reichl K. *Das usbekische Heldenepos Alpomish: Einführung, Text, Übersetzung.* – Wiesbaden: Harrassowitz, 2001.
- 5.Heaney S. *Beowulf: A New Verse Translation.* – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2000.